

Öğrencilerin Kariyer Tercihini Olarak Sanata Yönelmelerinde Aile ve Öğretmenlerin Rolü: Güzel Sanatlar Lisesi Örneği

Hasan Sankır ¹, Şebnem Sankır ²

Öz

Bu çalışma öğrencilerin sanat yönelimlerini (sanat branşı ve okul tercih etme kararları) etkileyen ana faktörler ile bu faktörlerden aile ve öğretmenlerin sanat alanında var olmayı seçen öznelere oryantasyonlarına yönelik etkilerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmanın nicel verileri öğrencilerin sanat lisesi ve sanat branş seçimlerine etki eden ana faktörleri ortaya koymaktadır. Yarı-yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen nitel veriler farklı derece ve yapıları ile ailelerin sahip olduğu kültürel, ekonomik ve toplumsal sermayelerini nasıl seferber ettiğine ve bu sürecin işleyişine yönelik derinlemesine bir anlayış sağlamaktadır. Ayrıca öğretmenlerin, öğrencilere yönelik olarak, sanatsal yeteneğin fark edilmesi, desteklenmesi ve sanat eğitimi almaya yönlendirilmesi ve bu süreçte kullanılan kaynaklar gibi çeşitli sosyal faktörleri aydınlatmaktadır. Bulgular, her türlü faydalı kültürel sermayenin ilk birikim ve farklı türleri ile sermayenin kuşaklar arası aktarım yeri olarak ailenin sanatsal yönelimde önemli bir kaynak olduğunu göstermiştir. Öğrencilerin sanat alanına yönelik aşinalıkları, davranış ve tutumlarının şekillenmesi çocukluk dönemlerinde başlamıştır. Aile üyelerinin sanatsal özellikleri, ilgileri ve uğraşları sonraki kuşaklarca yeniden üretilmiş ve bu aynı zamanda onların okul ve bölüm tercihlerini de kapsamıştır. Aile içi sosyalizasyon süreci sayesinde edindikleri kültürel sermaye, sanatı seçen öğrencilerin sadece kültürel ilgilerini, zihinsel eğilimlerini ve tercihlerini etkilememiştir aynı zamanda habituslarını da şekillendirmiştir. Sanat alanında "oyunun kurallarını" önceden bilmelerini ve ne yapmaları gerektiğine yönelik bir anlayış da sağlamıştır. Bunun yanında öğretmenlerin, sanatsal yeteneği erken yaşlarda keşfetmesi, öğrencilerin sahip oldukları yeteneklere duydukları yüksek inanç, sergiledikleri destekleyici ve yönlendirici yaklaşımları, öğrencilerin sanat alanına yönelik tercihleri üzerinde belirleyici etkileri olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler

Eğitim sosyolojisi
Sanat ve kültür sosyolojisi
Sanat tercihi
Habitus
Alan teorisi

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 31.05.2018
Kabul Tarihi: 19.03.2019
Elektronik Yayın Tarihi: 24.07.2019

DOI: 10.15390/EB.2019.7953

¹ Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Türkiye, hsankir@gmail.com

² Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Türkiye, sankirsbnm@gmail.com

Giriş

Becker (1982) ve Bourdieu (1999) sanatsal alan ve sanatçıyı konu edinen sosyologlar arasında, en güçlü fikirleri sunmuşlardır (aktaran Zolberg, 1990). Bourdieu sanatçının belirli bir sosyal-kültürel çevrenin ürünü olduğunu ve bu nedenle var olduğu bu üretim alanı içinde incelenmesi gerektiğini belirterek, sanatçı kişiliğinin toplumsal düzenekler bütününde derece derece ortaya çıktığını söylemektedir (Bourdieu, 1999, s.443-448). Onun sanatsal alanın toplumsal üretim koşullarına yönelik tanımı yani sanat yapıtına dair değer ve anlamın üretimi, yalnızca sanatçının çalışması ile sınırlı değildir. Bu bağlamda Bourdieu'nün sanatsal alan yaklaşımı sadece üreticileri (sanatçı, yazar, vd.) göz önünde bulundurmakla kalmaz aynı zamanda eleştirilenler, koleksiyoncular, aracılar, müze müdürleri, sanat tarihçileri, yayıncılar, akademiler, salonlar, jüriler gibi sanatın değerinin üretimine katılan kişi ve kurumları da kapsar (Bourdieu, 1999, s.351-352). Ayrıca sanat piyasası üzerinde etkili olabilen yetkili siyasal ve yönetsel mercilere de yer verir. Bunun yanında öğretmen ve ebeveyleerin de göz ardı edilmemesi gerektiğini belirten Bourdieu'ya göre (1999), "sanat bilimi, ... üreticilerin (sanatçının, yazarın, vd.) üretiminden ve sanatsal yatkinlıkların daha baştan yerleşmesinden sorumlu olan öğretmenler ve ebeveynlerden başlayarak, sanat yapıtını bir değer olarak tanıyabilen tüketicilerin üretimine katkıda bulunan kurumların (güzel sanatlar okulları, vd.) üyelerini de göz ardı etmez" (s. 352).

Bourdieu öğretmenler ve ebeveyleerin sanatsal alan içindeki etkin rollerinden bahsetmiş ve onları sanatçının üretimi ile sanatsal yatkinlığın baştan yerleşmesinden sorumlu olarak görmüştür. Bunun yanında aile ve öğretmenleri bu sistem içerisinde sembolik anlamlar ile donatılmış olan sanat yapıtını bir değer olarak tanıyabilen bireyleerin yani bir anlamda "sanat kamusunun" üretiminde önemli bir rol üstlendiklerini belirtmektedir. Öğretmenlerin ve ailelerin, çocukların sanat oryantasyonları (sanat lisesi ve branş tercihleri) üzerindeki kilit etkisine yönelik sanat ve eğitim sosyolojisi alanında çok az sayıda çalışmalar bulunmaktadır. Eğitim sosyolojisi alanındaki çalışmalar bireyleerin gelecek oryantasyonlarının deneyimleri, geçmişleri ve kim olduklarıyla ilişkili bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Yanısıra çalışmalar okulun, öğrencilerin eğitim alanındaki hedeflerine ulaşmakta farklı etkileri olduğunu göstermektedir (McDonough, 1997; Reay, David ve Ball, 2001; Bourdieu ve Passeron, 2015).

Sanatçı adaylarının sanat yönelimleri üzerine öğretmenlerin, ailenin ve onların toplumsal sermayelerinin rolünün konu edildiği bu çalışma üç farklı açıdan literatüre katkıda bulunmaktadır. İlk olarak, Bourdieu sanatçıyı, sanat alanı içerisindeki toplumsal ve yapısal faktörlerin etkili olduğu bir yaratımın sonucu olarak görmekte ve bu faktörlerden aile ile öğretmenlerin sanatsal üretimin bir parçası olduklarının göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmektedir (Bourdieu, 1999, s. 354). Sanat sosyolojisi alanındaki çalışmaları ile Bourdieu, sanatçı ve yapıtının tarihsel ve toplumsal olarak nasıl yaratıldığını aydınlatırsa da (Bourdieu, 1999, s. 354; 441-48) sanatçının üretimi ve sanatsal yatkinlığın baştan yerleştirilmesinden sorumlu gördüğü öğretmenler ve ebeveyleerin öğrencilerin sanat eğitimi alma kararları üzerine nasıl etkileri olduğu konusu üzerine yeterli çalışma bulunmamaktadır. Çalışma bu bakımdan literature katkı sağlamayı hedeflemektedir.

İkinci olarak, sanatsal yeteneğin ortaya çıkmasına yönelik hem sosyologlar hem sosyal-psikologlar, sanatsal yeteneğin belirlenmesine, tanınmasına ve desteklenmesine izin verilmesi veya engel olunması açısından toplumsal faktörlerin rolünün önemli olduğunu kabul etmektedir (Zolberg, 1990, s. 116-117). Bu çalışma toplumsal faktör olarak sanatçı adaylarının sanat yönelimlerini açıklamada sınıf temelli aile habitusunun, öğretmenlerin ve onların toplumsal sermayelerinin etkisini incelemektedir. Okulların etkisini ortaya çıkarmak için Bourdieu tarafından geliştirilen "habitus" teorisinin okul bağlamına uyarlandığı kurumsal habitus (McDonough, 1997; Reay vd., 2001) ve ailenin etkisinin anlaşılması için de habitus ve onunla ilişki bir kavram olan kültürel sermaye teorileri kullanılmıştır. Bu çalışma ayrıca Bourdieu'nün diğer bir anahtar kavramı olan toplumsal sermaye kavramına yer vermektedir. Çin bağlamında öğrencilerin yükseköğrenim tercihlerine etki eden ana sebepler olarak bu üç etkinin bir arada araştırıldığı sadece bir çalışma (Liu ve Morgan, 2016) bulunmaktadır. Lise düzeyinde ise öğrencilerin sanat eğitimi tercihleri üzerine yapılmış ve bu üç etkinin bir arada yer aldığı bir çalışma bulunmamaktadır.

Üçüncü olarak, Türkiye bağlamında sanat liselerinde eğitim görmekte olan öğrencilerin sanat yönelimlerini araştıran çalışma bulunmamaktadır. Bundan dolayı sanat lisesi özellikle çalışmaya konu edilmiştir. Sanat alanında kariyer yapmayı seçen yaratıcı bireylerin sanat yapmalarının arkasında yatan motivasyonlara yönelik batı literatüründe farklı disiplinler tarafından yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda ticari tanınırlık ve sanatçıya sağladığı maddi ödüller, ekonomik ve sembolik başarı elde etme, sanatsal özgürlük ve özerklik arayışları, kendini gerçekleştirme duygusu, tutkularının peşinden gitme gibi etmenler bireylerin sanat yapmasının arkasında yatan cazip sebepler olarak belirtilmektedir. (Lindemann, 2013; Muñiz Jr, Norris ve Alan Fine, 2014; Tepper ve Lindemann, 2014; Lingo ve Tepper, 2013; Rodner ve Kerrigan, 2014; Gerber ve Childress, 2017). Bu alandaki önemli çalışmalardan birini gerçekleştiren Menger (1999, 2006) 'psşik gelir' (psychic income) modelinde sanatsal kariyerlerin seçilmesinin arkasındaki beklentilerin basit anlamda ekonomik gelir elde etme anlayışı çerçevesinde bakan klasik ekonomik teoriye indirgenerek anlaşılamayacağını söylemektedir. Sanatsal işlerin, bireyin kendi inisiyatifini kullanması noktasında yüksek özerklik derecesi tanınması, kendini gerçekleştirme hissi vermesi, kendine özgü hayat tarzı sağlanması, güçlü toplumsallık duygusu, düşük rutinde olması ve başarılı sanatçılar için yüksek bir tanınırlık sağlanması (sembolik sermaye) gibi açılardan çekici olduğunu belirtmektedir.

Yükseköğretimde öğrencilerin sanat alanına yönelik tercihlerinin arkasında yatan motivasyonları ortaya koyan eğitim bilimleri, psikoloji, sosyoloji gibi farklı disiplinlerden gelen araştırmacılarca yapılmış çalışmalar olmakla (Brook, 2013; Tepper ve Lindemann, 2014; Daniel ve Johnstone, 2017) birlikte bu çalışmaların sayıca az olduğu ve öğrencilerin bölüm seçme nedenleri anketlerde açıkça yer almadığı Daniel ve Johnstone (2017) tarafından da belirtilmiştir. Örneğin Brook (2013) Avusturya'da edebiyat fakültelerinin yaratıcı yazarlık programına kayıtlı öğrenciler üzerinde yapmış olduğu çalışmasında özellikle orta ve alt sosyo-ekonomik gelir gruplarından gelen öğrenciler için kültürel alanın sembolik sermayesinin cazip bir seçenek olduğunu belirtmiştir. Elias ve Berg-Cross (2009)'un Amerika'daki iki sanat okulunda kayıtlı 54 ressamın motivasyonlarının araştırıldığı çalışmasında sanatçıları "vizyoner sanatçı", "kendini gerçekleştiren sanatçı" ve "piyasa odaklı" olmak üzere üç model üzerinden tanımlamaktadır. "Vizyoner sanatçı" modeli varoluşunu sanatçı olmak üzerine tanımlarken, "kendini gerçekleştiren sanatçı" modelinde motivasyon kendisini ve çevresini daha iyi anlama odaklı olarak tanımlanmış. Motivasyonu, piyasanın taleplerini karşılamaya yönelik olan sanatçı da "piyasa odaklı" model içerisinde konumlandırılmıştır.

Bir diğeri ise, Luftig ve diğerlerinin (2003) Amerika'nın Ohio eyaletinde sanatla ilgili farklı disiplinlere kayıtlı 544 yükseköğretim öğrencisini kapsayan çalışmasıdır. Uygulanan ankette öğrencilerin sanat branş tercihlerini seçme sebepleri açıkça sorulmasa da yazarlar bunu öğrencilerin alanlarına olan adanmışlık ve sevgilerine bağlamışlardır (18). Sanatsal alanlarda öğrenim gören öğrencilerin motivasyonlarına yönelik yakın tarihli çalışmalardan biri de Daniel ve Johnstone'a (2017) aittir. Avustralya'da bir sanat okulunda performans ve yaratıcı sanatlar üzerine öğrenim gören 120 öğrenciden oluşan örneklem üzerinde yapılan çalışmada öğrenciler yaratıcı alanlara odaklanma fırsatı vermesinden dolayı kendi alanlarında yükseköğretim okumayı seçtiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin sanatsal kariyer yapmalarının arkasında yatan motivasyonlar olarak kişisel tatmin ve özerklik sağlanması gibi sebepler, parasal kazançlar ve sosyal statü sağlanması gibi sebeplerden daha önemli görüldüğü bulunmuştur.

Sanat lisesinde belirli bir uzmanlık alanını seçen öğrencilerin tercihlerine etki eden temel faktörleri ve bu süreçte özellikle aileler ve öğretmenlerin etkilerini Türkiye bağlamında ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde Türkiye'de sanat eğitimi hakkında bilgi verilmiştir. Ardından sanat alanının spesifik kuralları ve sanatsal kariyerlerin özellikleri tartışılmıştır. Üçüncü olarak Bourdieu'nün habitus, sermayeler, sosyal sınıf kavramları ve aralarındaki teorik ilişkiler açıklanmıştır. Dördüncü olarak çalışmanın metodolojisi tanımlanmıştır. Beşinci bölümde araştırmanın bulguları sunulmuş ve öğrencilerin sanat tercihlerine etki eden ana faktörler ile ailenin, öğretmenlerinin ve onların toplumsal sermayelerinin öğrencilerin sanatı tercih etme süreci üzerindeki etkileri ortaya konmuştur.

Türkiye’de Sanat Eğitimi ve Güzel Sanatlar Lisesi

Türkiye’de güzel sanatlar eğitiminin gelişimi Türk modernleşme çabaları ile eş zamanlı bir biçimde ele alınmıştır. 1924-1950 arası özellikle sanat ve eğitim konularında danışmanlık almak için yurtdışından eğitimci davet edilmiştir (Gürelli, 2016, s. 24). Sonrasında sanat eğitimi veren üniversitelerin sayısı hızla artmıştır. 1989 yılına gelindiğinde İstanbul, Ankara ve İzmir’de Anadolu Güzel Sanatlar Liseleri açılmıştır. Anadolu Güzel Sanatlar Liseleri’nin açılışı ortaokul eğitiminin hemen sonrasında yetenekli öğrencilerin sanat alanına yönlendirilmesi bağlamında önemli gelişmelerden biri olarak kabul edilmektedir (Çelebilik ve Nas, 2011, s. 182). Bugün (2017-2018 yılı) Türkiye genelinde 71 ilde toplam 81 adet güzel sanatlar lisesi bulunmaktadır. Yetenek sınavlarına göre öğrenci kabul eden bu okulların müzik ve resim alanlarının her birinde 30 öğrenci kontenjanı bulunmaktadır ama az sayıdaki kimi okullarda müzik bölümü kendi içerisinde müzik, halk müziği ve sanat müziği olarak ayrılmaktadır. Bu okullarda müzik branşında 2700 öğrenci, halk müziği branşında 150, sanat müziği branşında 90 ve görsel sanatlar branşında 2850 olmak üzere Türkiye genelinde 5790 sanatçı adayı öğrenim görmektedir (MEB, 2016, 2018a).

Türkiye’de güzel sanatlar fakültelerine paralel olarak sanat liselerinin toplam sayısında bir artış olmasına rağmen güzel sanatlar eğitimi almak isteyenlerin sayısında azalma olduğu ve kontenjanlarının tam dolmadığı tespit edilmiştir (2014 yılı Güzel Sanatlar Liseleri öğrenci başvuru sayıları ve kontenjanları üzerine bir değerlendirme için: Aslan, 2015; MEB, 2018b). Yükseköğretime geçişte sanat liselerine tanınan ek puan avantajının kaldırılması (Aslan, 2015), sanata yönelik toplumun ve eğitimcilerin yeterli farkındalık ve ilgilerinin olmayışı (Yige, 2017, s. 6), Türkiye’de sanat eğitime özendirici çabaların yetersiz olması alandaki sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu liselerden mezun olan öğrenciler genellikle üniversitelerin özel yetenekle öğrenci alan bölümlerini yani Güzel Sanatlar Fakültelerini tercih etmektedirler.

Sanat Alanı ve Kuralları

Bourdieu’ye göre sosyal uzam sanatsal, yazınsal, bilimsel, iktisadi, dini, eğitim ve spor gibi pekçok toplumsal alandan meydana gelmektedir. Bir toplumsal alanın özerkleşmesi öncelikle kendisine has bir amacın tanımlanmasından geçmektedir. Bir alana dahil olan bireyler, bu alanın hedeflerine uygun hareket etmekte ve bu alana özgü sermayeleri elde etmek veya muhafaza etmek için mücadele etmektedirler. Sosyal fail olarak birey, sosyal pozisyonları üzerinden alan içerisinde yer almaktadır ve sosyal konumlarına uygun stratejilerle yapıyı dönüştürmekte ya da muhafaza etmektedir (Jourdain ve Naulin, 2016, s.122).

Bourdieu, sanat alanını sembolik malların niteliklerini temel alan ve ekonomik dünyanın tersine çevrildiği bir yer olarak tanımlamaktadır. Ona göre, sanat alanı “sanat için sanat” ve “toplum için sanat” olmak üzere iki kutupludur ve ekonomik olanın kısa vadede göz ardı edildiği tersine bir ekonomik işleyiş bulunmaktadır. Özerk kutubun “katıksız” sanat anlayışı sanatçının üretiminin dış taleplere bağımlılığını reddetmektedir (2006, s.147). Heteronom kutubun “ticari” sanat anlayışında ödül anında gelen ticari başarı olan, popüler talebe doğru bağımlılığın olduğu sanatsal endüstrilerin “ekonomik” mantığı bulunmaktadır (Bourdieu, 1999, s.228-229). Birbirine tamamen karşıt konumlarda bulunan “özerk/ticari” ya da “salt/heteronom” kutuplar sanatsal alanın işleyişinin temel koşulunu oluşturmaktadır. Yani sanatsal alanın bu iki karşıt değerlerine göre konum alan sanatçılar oyunun kurallarını ya sürdürmekte ya da değiştirmektedir. (Bourdieu, 2006, s. 65-66). Bourdieu’ya göre ikinci bir uğraşa katılmak zorunda bulunmadan, uzun vadede sanatsal alanın sağlayacağı sembolik kazançları elde edebilmek, büyük oranda ekonomik, kültürel ve toplumsal sermayeye sahip olmayı gerektirmektedir (Bourdieu, 1999, s. 391-394).

Sanatsal kariyerler üzerine yapılan çalışmalar (Scarborough, 2017; Gerber ve Childress, 2017; Flisbäck, 2014; Kleppe, 2017; Bain, 2005; Oakley, 2009; Lingo ve Tepper, 2013) sanatsal kariyerlerin birbirine tamamen zıt konumlarda bulunan ve iki farklı çıktısı olan bir yapı sergilediğini belirtmektedir. Bu yapının bir ucunda çok büyük paralar kazanan küçük bir azınlığın olduğu “kazanlar” grubu bulunurken, karşı kutubunda ekonomik ve sosyal durumlarına bakıldığında düşük ve belirsiz gelirlere sahip olan büyük bir çoğunluk bulunmaktadır. Ayrıca araçlara bağımlılıkları, uzun çalışma saatleri,

ekonomik olarak yeterli desteği görmemeleri bu çoğunluğun sorunlarından sadece birkaçı olarak karşımıza çıkmaktadır (Silva, 1999; Menger, 1999; 2006; Flisbäck, 2014; Lena ve Lindemann, 2014; Tepper ve Lindemann, 2014; Gerber ve Childress, 2017). Televizyon, müzik (recording) ve magazin (yazılı medya) olmak üzere üç kültür endüstrisinde çalışanların çalışma koşulları üzerine nitel bir çalışma gerçekleştiren Hesmondhalgh ve Baker'da (2010) benzer sonuçlara (gelir, çalışma saatleri, güvencesizlik ve geleceklerini öngörmelerindeki belirsizlik konularında) ulaşmıştır. Bu anlamda sanatsal alana başlamak sadece önemli oranlarda getiri sağlaması beklenebilir birkaç farklı durum dışında riskli bir çaba olarak tanımlanmıştır (Flisbäck, 2014, s. 55). "Sanatsal" emek piyasaları ile ilgili büyük örneklem grupları üzerinde yapılan çalışmalar sanatçının gelir düzeyindeki eşitsizliklerin aynı referans meslek kategorisindeki çalışanlardan daha az kazandıklarını göstermektedir. Bu durum maddi imkânsızlıklar çeken pek çok sanatçıyı öğretmenlik, gazetecilik, eleştirmenlik veya taksi şoförlüğü yapmak gibi asıl gelirlerini sağladıkları başka uğraşlarla birlikte sürdürüldüğü ikili bir konuma yerleştirmektedir (Menger, 2006, p. 5; Bourdieu, 1999, p.348-49).

Yukarıda özetlendiği şekli ile sanatsal alan Türkiye bağlamında da benzer bir durum sergilemektedir. Sanatçılar düşük gelir ve yüksek işsizlik ile karşı karşıya kaldıkları oldukça belirsiz bir alanda var olmaya çalışmaktadırlar. Türkiye'de sanatçıların sosyal güvenlik haklarının sağlanması konusundaki çabalar da oldukça sorunlu alanlardan birini oluşturmaktadır. Yapılan çalışmalar kanunlarda yapılan düzenlemelerin yeterli olmadığını ve sosyal güvenlik hukukunun temel esasları ile bağdaşmayan düzenlemelerin olduğunu belirtmektedir (Canıklıoğlu ve Özkaraca, 2014, s. 662-3; Peksan ve Tosun, 2014, s. 223; Çırık, 2011; Erdoğan, 2009). Bunlarla birlikte Türkiye'deki iki parlamento seçimi, Suriye'deki savaş, ekonomik alanda yaşanan dalgalanmalar, artan terör saldırıları, Türkiye'de yaşanan güvenlik ve siyasi belirsizlik endişelerini arttırmıştır (OECD, 2016, s. 12; IMF, 2016, s. 4). Bu durum sanat etkinliklerinin sayıca azalması, sanat alanındaki tüketimlerde düşüş ve devletin sanata desteğinde farklılaşma gibi Türkiye sanat piyasasında çeşitli etkiler yaratmaktadır (Oktay, 2017).

Sanatçıların mücadele etmek zorunda oldukları bu kadar büyük belirsizliklere rağmen gelişmiş ülkelerde son 30 yılda sanatın bütün alanlarında yer alan (sanatsal istihdam) sanatçı sayısında istikrarlı bir artış olduğu ve sanatçıların sanatsal kariyerlerinden beklendiği gibi geri çekilmedikleri belirtilmektedir (Menger, 2006, s. 12). Bourdieu'ya göre bir alana katılım bir habitus ve bir alan arasındaki durumsal bağlantılar içinde yer alır. Bu katılım aslında bağlantının kendisidir ve uyumun bir sonucudur. Habitus kavramı çerçevesinde düşünmek çıkar gütmeyen tutumların (kısa vadede) var olduğunun gösterilmesini sağlamak bakımından önemlidir çünkü habitus-alan ilişkisi bize insanların tutkularının peşinden nasıl gittiklerini göstermektedir (Bourdieu, 2006, s. 151-152). Ayrıca habitus, alanın kuralları ve ödülleriyle tanınırlılığını ve bilinirliğini göstermesi bakımından da önemlidir. Örneğin eğitim alanında en başarılı öğrenciler aile içerisinde okulun beklentilerine en iyi şekilde hazırlanmış olanlardır. Farkında olmadan, okulda başarılı olmak için ne yapmaları gerektiğini bilmelerini, yani bu alanda nasıl "oynayacaklarını" kendiliğinden edinmelerini sağlayacak bir habitus elde etmişlerdir (Jourdain ve Naulin, 2016, s. 124). Habitusun oyun duygusu, kendisini başarılı bir geleceği hedefliyormuş görünümü altında sunmaktadır (Bourdieu ve Wacquant, 2016, s. 115).

Analitik Araçlar

Habitus

Bourdieu, araştırmacılara sosyal pratiklerin analiz edilebileceği geniş kapsamlı kavramsal bir mimari sunmaktadır. Bu çalışma, sanat lisesinde okuma kararı alan öğrencilerin bu seçimlerinde ailenin ve öğretmenlerinin etkilerinin belirlenmesi için Bourdieu'nun alan, habitus ve sermaye kavramlarını kullanmıştır. Bourdieu, habitusun işlenmiş olarak bedende bulunan, toplumsal eyleycilerin mutfak, spor, müzik ya da siyaset gibi pratiklerinin farklı alanlarında yaptıkları "tercihleri" şekillendiren edinilmiş yatkinlikler olduğunu belirtmektedir. Özellikle vurgulanması gereken habitusun, eyleycinin veya aynı sosyal sınıfa mensup bireylerin pratiklerinin tümünü temsil etmesidir (2015, s. 255). Bu şekilde toplumsal uzam bize farklı konumlanan sosyal sınıfların özelliklerini yani her bir sınıfın/kümenin habitusunu vermektedir (Bourdieu, 2006, s. 21). Benzer şekilde aynı sınıfın habitusları birbirileri ile aynı noktada birleşen pratikler üretmektedir. Ayrıca habitus bireysel olanın dahi kolektif

olduğunu ortaya koymaktadır. Habitus, toplumsallaşmış bir özneliktir (Bourdieu ve Wacquant, 2016, s. 115-116). Bourdieu (2015) soyut bir temsil olarak habitusun üretildiği koşulları şöyle ifade etmektedir, “betimlendiği şekliyle toplumsal uzam bir harita misali, kuş bakışı bir görüş, hatta sıradan eyleycilerin toplumsal dünyaya dair sahip oldukları görüşleri dayandırdıkları noktaların tümü üzerine bir bakış açısı sağlayan ve özgül bir inşa çalışması pahasına üretilmiş soyut bir temsildir” (s. 253).

Bourdieu farklı yaşam koşullarının farklı habitusları, farklı habitusların doğurduğu pratiklerin de dünyaya yönelik idrak ve nasıl davranması gerektiğine dair şablonlara işaret etmektedir (2015, s. 255). Hem yapılandırılmış hem yapılandırıcı olarak habitusun içselleşmiş olduğunu belirten Bourdieu, yaşam stillerinin habitusun kalıplarına göre algılandığını ileri sürmektedir (2015, s. 255-57). Burada Bourdieu’nün belirttiği ana düşünceye göre; “toplumsal uzam” içerisinde var olmakla kişi algı kategorileri, kümelenme şemaları ile belirli bir beğeniye zaten doğuştan sahiptir ve bunlar onun ayırım yapmasını, farketmesini, anlamasını sağlamaktadır. Farklılıklar bir işaret olmaktadır ve bütün eyleycilerin içerisinde de sunulmaktadır.

Bourdieu’nün habitus kavramının geniş bir tanımı olmasıyla beraber habitusu üreten koşulların anlaşılması Bourdieu’nün alan teorisinin anlaşılmasını da gerektirecektir. Çünkü habituslar, kültürel ve ekonomik sermayenin yapısı, hacmi ve bu iki sermayenin zaman içerisindeki evrimi tarafından belirlenmiş bir uzamda inşa edilmektedir (2015, s. 177). Bourdieu’nün toplumsal uzam kuramında failer/eyleyiciler farklı boyut ve türleri ile sahip oldukları sermayenin toplam hacmine göre, ikinci boyutunda da sermayenin yapısına yani ekonomik ve kültürel sermayelerinin görece ağırlığına göre dağıtılmışlardır (2006, s. 20; 2014, s. 255). Bourdieu’nün sermaye tanımını ayrıntılandırmak özellikle önemlidir. Çünkü toplumsal uzamın iki büyük örgütlenme ilkesi kültürel tüketimler uzamının yapısına veya daha genel olarak tüm yaşam stilleri uzamının yapısına ve değişimine egemen olmaktadır (Bourdieu, 2015, s. 262). Bourdieu sahip olunan sermayenin büyüklüğüne ve yapısına bakarak toplumsal sınıfları betimlerken tanımlamış olduğu farklı sermaye türlerinden “asıl ilgilendiğim” dediği kültürel sermaye ve toplumsal sermaye üzerine esaslı olarak eğilmiştir (2016, s. 68). Bourdieu nesnelleşmiş ve bedenlenmiş halde bulunan sermayenin birikmesinin zaman aldığını, kâr üretmek ve kendini genişletmiş bir biçimde yeniden inşa etmek için potansiyel bir kapasiteye sahip olarak varlığını sürdürme eğilimi taşıdığını belirtmektedir (1986, s. 46).

Kültürel sermaye, nesnelleşmiş, bedenlenmiş ve kurumsallaşmış olmak üzere üç şekilde bulunmaktadır. Kurumsal formlar akademik dereceler ve diplomalar gibi resmi sertifikalar olarak kabul edilmektedir. Nesnelleşmiş formlar, kitaplar, ansiklopediler, müzik enstrümanları, resimler, tablolar veya sanat eserleri gibi kültürel kaynaklar şeklinde tezahür etmektedir. Bedenlenmiş kültürel sermaye, zihnin ve bedeninin uzun ömürlü eğilimleri şeklinde görülmektedir (Bourdieu, 1986, s. 47). Bedenleşmiş sermayenin kişinin tamamlayıcı bir parçasına, habitusuna dönüştürülmesi hemen gerçekleşmez çünkü aileden kültürel sermayenin alınması ve kuşaklararası geçişinin toplumsal koşulları oldukça bilinçsiz bir şekilde elde edilmektedir. Bu bakımdan belli bir zamanı ve emeği gerektirmektedir (Bourdieu, 1986, s. 48).

Ayrıca kültürel sermaye olarak edinilmiş bir kültürel yetkinlik (mesela okuryazarlığın olmadığı bir dünyada okuyor olmak) nadir bir değer olmakta ve sahip olanlar için ayırım kazançları sağlamaktadır. Ancak kültürel sermayenin sembolik etkinliğinin en güçlü prensibi onun şüphe götürmez mantığında yatmaktadır. Aileden edinilen kültürel sermaye farklılıkları, geçişin ve birikimin başladığı yaştaki ilk farklılıklar anlamına gelmektedir (Bourdieu, 1986, s. 49). Nesnelleşmiş haldeki kültürel sermaye sanatsal alan gibi kültürel üretim alanlarında bir güç olarak kullanılmakta ve yatırım sürecinde sonuç verici bir sermayeye dönüşmektedir (Bourdieu, 1986, s. 50). Kültürel sermaye kavramı eğitim sosyolojisinde çocukların ailelerinden getirip dersliklere taşıdıkları ve akademik başarılarını etkileyen kültürel olanakların ayrıntılı biçimde incelenmesini teşvik etmiştir. Sanat sosyolojisinde de ailelerde ve okullarda yaşanan kültürel sosyalleşmenin sanata yönelik tutum ve davranışları nasıl şekillendirdiğini göstermek için bu kavramdan yararlanılmıştır (Swartz, 2015, s. 390).

Toplumsal sermayeye yönelik keskin tanımlar inşa etmeye çalıştığını belirten Bourdieu, gündelik dildeki “ilişkiler” kelimesinin toplumsal sermayenin anlamı hakkında sezgisel bir fikir verebileceğini söylemektedir (Bourdieu, 2016, s. 69). Bourdieu toplumsal sermayeyi, uzun ömürlü bir ilişkiler ağına (network) sahip olmakla, kendi üyelerine bir referans sağlayan fiili ya da potansiyel kaynaklar kümesi olarak tanımlanmıştır. Ona göre bu dayanışmanın temelini eyleyicinin kendi başına sahip olduğu sermaye üzerinde bir çarpan etkisi göstermesi yatmaktadır. Bağlantılardan oluşan bu ilişkiler ağının (network) devamlılıklar, komşuluk, işyeri, akrabalık gibi tesadüfi ilişkileri minnet, saygı, dostluk ya da uzun ömürlü yükümlülükler içeren ilişkilere dönüştürmeyi amaçlayan bireysel ya da kollektif yatırım stratejilerini gerektirdiğini belirtmektedir. Sosyal sermaye de her zaman sembolik sermaye olarak işlev görmektedir (Bourdieu, 1986, s. 51-53).

Bu çalışmada Bourdieu'nün habitus, kültürel sermaye ve toplumsal sermaye kavramları farklı sosyal sınıflardan gelen öğrencilerin sanat yönelimlerinin anlaşılmasında kullanılmıştır. Habitus sayesinde Bourdieu, eğitime yönelik tercihlerin bilinçli ve akılcı hesaplardan ziyade sınıf temelli yatınlıklara dayandığını vurgulamaktadır (Swartz, 2015, s. 273). Habitus ve kültürel sermaye aile üyelerinin paylaştığı yatınlıklar, deneyimler ve görüşlere vurgu yaparken aynı zamanda ailenin sahip olduğu ekonomik, sosyal ve kültürel kaynaklara gönderme yapmaktadır (Bourdieu ve Passeron, 2015; Reay 1998, s. 527). Aile geçmişinin öğrencilerin eğitim tercihlerine etkileri üzerine çalışmalar artmakla (Reay, 1998; Archer vd., 2012) birlikte öğrencilerin sanat yönelimlerine (sanat lisesi ve brans seçimlerine) etkilerini gösteren çalışmalar sınırlıdır.

Organizasyonel habitus kavramı ilk olarak McDonough (1997) tarafından tanımlanmış fakat kavram Reay (1998) ve Reay ve diğerleri (2001) tarafından “kurumsal habitus” olarak geliştirilmiştir. Reay çalışmasında kurumsal etkinin nasıl işlediğini göstermek için Bourdieu'nün teorisini genişletmiştir. Reay çalışmasında okulların ve çalışanların öğrencilere okul seçimlerinde yaptıkları tavsiyeler, onlara verdikleri destekler ile nasıl farklar yarattıklarını göstermektedir (Reay vd., 2001, s.3; Reay, 1998, s. 524-525). Kurumsal habitusun üniversite (Smyth ve Banks, 2012), lise (Oliver ve Kettley, 2010) ve ortaokul düzeyinde (Tarabini, Curran ve Fontdevila, 2017) öğrenim gören öğrencilerin bir üst öğrenim tercihlerine nasıl etkileri olduğunu gösteren araştırmalar sürekli artmaktadır. Bu çalışma kurumsal habitus yaklaşımı çerçevesinde okulların etkileri üzerine sanat alanı özelinde akademik tartışmalara katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma ayrıca bireysel olarak öğretmenlerin habitusuna yoğunlaşmaktadır (Oliver ve Kettley, 2010, s. 740). Bu şekilde öğretmenlerin sanat alanında öğrencilerin davranışlarını ve beklentilerini nasıl şekillendirdiğini göstermeyi amaçlamaktadır.

Yöntem

Araştırma Soruları

Çalışmada öğrencilerin sanat yönelimlerini (sanat branşı ve lise eğitimleri için sanat alanında eğitim veren bir okulu tercih etmelerini) etkileyen ana faktörler ile bu faktörlerden aile ve okulun sanat alanında var olmayı seçen öznelerin oryantasyonlarına nasıl ve ne derece etkileri olduğu analiz edilmiştir. Çalışmada karma yöntem yaklaşımı kullanılmıştır çünkü bu çalışmanın amacı sadece ailelerin ve öğretmenlerin öğrencilerin sanat seçimlerine etkilerinin olup olmadığına yönelik bir görüş sağlamak değil aynı zamanda öğrencilerin sanat tercihlerinin arkasındaki toplumsal faktörler olarak ailenin ve öğretmenlerin etkilerini derinlemesine anlamaktır. Anket verileri öğrencilerin bölüm ve okul tercihlerine etki eden ana faktörleri ortaya koyarken yarı-yapılandırılmış görüşmeler bir kariyer alanı olarak sanatı seçen öğrencilerin bu tercihlerinin arkasındaki yapısal faktörlerden ailenin ve lise öncesi öğretmenlerinin etkilerine yönelik derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayış sağlamıştır. Bu bağlamda iki bölümde organize edilen çalışmamızda nicel ve nitel veriler paralel olarak toplanmış, ayrı ayrı analiz edilmiş ve bütünlüklü bir anlayış getirmek için daha sonra bir araya getirilmiştir. (Creswell ve Plano Clark, 2015).

Nicel araştırmanın olumlu yanlarından biri nicel araştırma ölçümlerinin, sistemli ve karşılaştırılabilir bir biçimde, durumların veya olguların kapsayıcı betimlemelerine olanak vermesidir (Punch, 2005, s. 228). Diğer taraftan özellikle eğitim bilimleri alanındaki çalışmalarda nicel yöntemin açıklayıcı özellikleri sınırlı olmakta ve ortaya çıkan sonuçlara anlam kazandırmada yetersiz kalmaktadır (Yıldırım, 1999, s. 9). Nitel araştırmanın en güçlü olduğu yön, araştırmacıya araştırılan

problem hakkında ayrıntılı ve derinliğine veri sağlamasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 96). Bu araştırma modelinin temel varsayımı nitel ve nicel yaklaşımların birlikte kullanılmasının araştırma probleminin çok daha iyi bir şekilde anlaşılmasını sağlayacağıdır (Creswell ve Plano Clark, 2015, 5-6). Bu çalışmanın bakış açısı Bourdieu'nün bilimsel düşünce ve pratiği ile uyumludur. Dewey'in pragmatik dünya görüşü; araştırma problemlerine en iyi cevabı verebilmek için araştırmacıların tüm veri türlerini toplamalarına imkan veren çoğulcu bir duruş benimsemeleri yönündedir (Creswell ve Plano Clark, 2015, 52). Metodolojik bakımdan Bourdieu araştırmalarında istatistiksel teknikleri dolaysız gözlemler, etkileşimler, söylemler ve belgelerin yorumları ile birleştirmiştir. Gözlem ve doğrulama sürecini eldeki soruna en uygun biçimde uygulayarak farklı yöntemlerle elde edilen sonuçlarla sürekli yüzleşmiştir (Wacquant, 2016, s. 57).

Katılımcılar

Türkiye'nin Karadeniz bölgesinde bulunan X Güzel Sanatlar Lisesi'nde öğrenim görmekte olan 180 öğrenciye anket uygulanmıştır. Bu okulun tercih edilmesinin nedenlerinden ilki il sınırları içerisinde bulunan tek sanat lisesi olmasıdır. İkinci olarak Türkiye'deki ilk sanat lisesinin 1989 yılında açıldığı göz önüne alındığında X sanat lisesinin 20 yıl gibi uzun bir geçmişi bulunmaktadır. Üçüncü olarak sanat lisesi farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencileri barındırmaktadır. Dördüncü olarak sanat lisesi ekonomik olarak gelişmiş, göç alan, farklı sınıfların ve öğrencilerin birçok farklı okul tercihi yapabilmelerine imkân sağlayan bölgenin en gelişmiş yerlerinden birinde bulunmasıdır. Evren küçük bir gruptan oluştuğu için tamamına ulaşılmıştır. Dağıtılan 180 anketin 165 tanesi geri dönmüştür. Ulaşan 165 anket içinden 5'i bilgilerin eksik doldurulmasından dolayı elenmiştir. Anket formu katılımcılarına ait demografik bilgiler Ek 1'de sunulmuştur.

Veri Toplama ve Analizi

Bu çalışma kapsamında geniş bir anket formu ve yarı-yapılandırılmış görüşmeden oluşan karma yöntem yaklaşımı benimsenmiştir. İlk araştırma sorusu için alanda ve Türkiye bağlamında yapılmış çalışmaların dahil olduğu kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir (Phillippo ve Griffin, 2016; Reay ve Lucey, 2000; McDonough, 1997; Tepper ve Lindemann, 2014; Daniel ve Johnstone, 2017; Aslan, 2016). Bu bağlamda okul ve bölüm tercihlerine yönelik aşağıda sıralanan maddelerden oluşan bir tercih listesi oluşturulmuştur; a) kişisel olarak ilgi duymak, b) ilgili alanda yetenekli olduğuna inanmak, c) iyi bir sanatçı olmaya yönelik inanç, d) öğretmenlerin tavsiyesi ve yönlendirmesi, e) ailenin yönlendirmesi, f) üniversiteye girişte avantaj sağlaması, g) iş bulmanın kolay olması, h) iyi bir gelir beklentisi, ı) ünlü bir bölüm olması, j) arkadaşların tavsiyesi, k) bölümün popüleritesi, l) maliyet faktörü, m) okulun lokasyonu, n) okula giriş şartları, o) okulun akademik ünü, p) okulun akademik kalitesi, r) okulun yatılı olması, s) okuldan mezun tanıdıkların olması. Bu esaslar bağlamında çalışmanın nicel kısmını oluşturan anket soruları iki bölümden oluşturulmuştur. İlk bölümde yaş, cinsiyet, anne ve baba mesleği, eğitim durumu, ikametgâh gibi sosyo-demografik bilgilere yönelik sorular sorulmuştur. Anket formunun ikinci bölümü öğrencilerin sanat lisesi ve bölüm tercihi gibi konulardan oluşturulmuştur. Öğrencilere okul ve bölümlerini tercih etme sebeplerine yönelik kendileri için önemli olan sadece üç ana faktöre katılım derecelerini belirtmeleri istenmiştir. Anket uygulaması ile toplanan verilerin analizi SPSS'de betimsel olarak analiz edilmiştir. Betimsel analiz için her maddenin toplam değeri hesaplanmıştır. Her bir öğenin toplam değeri Tablo 1 ve Tablo 2'de gösterilmiştir.

Çalışmanın ikinci araştırma sorusu için sanat alanında devam etmek isteyen güçlü sanatsal kimliğe sahip (sanat alanında ilerlemek isteyen, sanatsal idealleri olan, öğretmenleri tarafından yetenekli ve başarılı kabul edilen) 20 öğrenci ile yüz yüze gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşme analizlerine yer verilmiştir. Görüşmecilere ailelerinin sosyo-ekonomik, sosyo-sanatsal ve kültürel özellikleri, ailenin yaygın kültürel örüntüleri, moral değerleri, okulları, okullarında kazandıkları deneyimler, okul ve ailenin sanat yönelim ve motivasyonunu sağlamada etkisi, sanat tercihlerini etkileyen başka belirleyici etkiler ile sanat lisesine başvuru hakkında sorular sorulmuştur. Görüşmeler en az 30 dakika ile en fazla bir saat arasında sürmüştür. Görüşmelerden önce alınan izin ile ses kaydı gerçekleştirilmiş ve sonradan her biri yazılı hale dönüştürülmüştür. Görüşme yapılan öğrencilere ait demografik bilgiler Ek 2'de sunulmuştur. Yazılı hale getirilen görüşmeler nitel veri analiz programı olan Maxqda 12+ programına (VERBI Software, 2016) yüklenmiş, "tematik analiz" ile kodlanmış ve

analiz edilmiştir. Teori ve verilere dayalı olarak bir kod şeması oluşturulmuştur. Bu çalışmada Bourdieu'nün kavramları üst düzey soyutlama için ilk kategorileri vermiştir. Nitel görüşme analizleri üç aşamalı bir ilerleme göstermiştir. İlk aşamada veriler kodlanmış ve verilerden analiz edilecek temalar için geniş bir kodlama seti oluşturulmuştur. Yarı yapılandırılmış mülakat formunda yer alan her bir soruya verilen cevaplar Maxqda kodlama kullanılarak ayrıntılı bir kodlama yapılmıştır. İkinci aşamada ilk düzey kod seti arasındaki ilişki ve anlam birbirleri ile bağlantılandırılarak daha detaylı bir kategorileştirme yapılmıştır. Üçüncü aşamada veriler sentezlenerek kod şeması geliştirilmiş ve kendisi ile ilgili kategorilerle birleştirilmiştir. Veri analizinde araştırmacının deneyimli bir meslektaşısı veri setini ve temaları kontrol etmiştir.

Bulgular

Nitel Bulgular

X Güzel Sanatlar Lisesi ve Branş Seçimlerine Etki Eden Ana Sebepler

Tablo 1 öğrencilerin sanat branşlarını tercih etme sebeplerine yönelik ifadeleri göstermektedir. "Kişisel olarak ilgi duymak" ana sebeplerden ilki olarak gösterilmiştir. Bunu ikinci sırada sanat branşını kazanmak için gereken yetenek kriterlerini taşıdığına düşünülmesi izlerken, üçüncü sırayı iyi bir sanatçı adayı olmaya yönelik inanç takip etmiştir. Ayrıca lise öncesi okul eğitiminde öğretmenlerin tavsiyesi ve ailenin yönlendirmesi sanat branş seçimlerinde etkili diğer faktörler olduğu görülmüştür.

Tablo 1. Öğrencilerin Sanat Branşlarını Seçme Nedenleri

	Sayı	Yüzdeler (%)	Toplam
Kişisel ilgi duymak	121	(76%)	924
Yetenekli oluşuna inanması	115	(72%)	693
İyi bir sanatçı olmaya yönelik inanç	105	(66%)	677
Öğretmenlerin tavsiyesi	95	(60%)	518
Ailenin yönlendirmesi	83	(52%)	334
Üniversiteye giriş avantajı	81	(51%)	305
İş bulmanın kolay olması	78	(50%)	250
İyi bir gelir beklentisi	76	(48%)	248
Ünlü bir bölüm olması	73	(46%)	171
Arkadaşların tavsiyesi	65	(41%)	102
Bölümün popüleritesi	62	(39%)	93
Maliyet faktörü	62	(39%)	44

Tablo 2'de X sanat lisesini tercih etme sebeplerine yönelik ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadelerden önemli olan 3 ifadeye katılım düzeyine bakıldığında okulun coğrafi konumu ilk sırada yer almıştır. Bu ifadeyi verilen eğitimin kaliteli olması ve kabul edilme şartları izlemiştir. Okulun yatılı olması ve akademik olarak ün yapması da öğrencilerin X sanat lisesini seçmesinde önemli faktörler olmuştur.

Tablo 2. Öğrencilerin X Güzel Sanatlar Lisesini Seçme Nedenleri

	Sayı	Yüzdeler (%)	Toplam
Okulun lokasyonu	131	(82%)	932
Okulun eğitim kalitesi	125	(79%)	779
Giriş şartları	111	(70%)	597
Yatılı olması	91	(57%)	473
Okulun akademik ünü	96	(60%)	385
Okuldan mezun tanıdıkların olması	77	(49%)	239

Ailenin ve Öğretmenlerin Etkisi

Ailenin etkisi. Ailenin bazı öğrencilerin sanat lisesinde eğitim görmelerinde önemli etkisi olduğu ortaya çıkmıştır.

“Ben doğduğumdan beri kendimi bildim bileli bizim evde sürekli müzik sesleri vardır. Babam bağlama çalar, türkü söyler. Annem ud çalar, sanat müziği söyler. Abim ve ablam da çok güzel bağlama çalarlar. İkisi aynı zamanda ressamdır. İlkokul 4. sınıftan beri keman çalıyorum. Ailem özel kurs aldırmişti. Her zaman müzik alanında ilerlememi istediler. Ablam ve abim de bu okuldan mezun. Onların da teşvik etmesi ile bu okula girdim.” (Sanat 1, erkek öğrenci, orta sınıf).

Üniversite mezunu olan ailelere bakıldığında (5), sanatsal özellikleri ağır basan ailelerin çocukları aile habitusunun pozitif etkisinden ve sanat alanında eğitim almaya teşvik edici aile tutumlarından bahsetmişlerdir (4/5).

“Annem nakış öğretmeni ve resim alanında çok yeteneklidir. Resim yeteneğimi ortaokul sıralarında iken ilk annem fark etti. Sonra teyzelerim sanat lisesinde okumam için destek çıktılar. Dedem resime çok ilgi duyan emekli bir öğretmen. Altı kızının sanat eğitimi almasını çok istemiş. Anne tarafım beni sanat lisesine yönlendirdi. Dedem sanat lisesini seçmem durumunda maddi ve manevi destek olacağını açıkladı. Annem de sanat lisesinde okumam gerektiğini söyledi. Sonra onların bu destekleri ile sanat lisesini seçtim.” (Sanat 2, kız öğrenci, orta sınıf).

Aileden edinilen kültürel sermayenin sanatsal yönelimde çok önemli olduğu görüşmüştür. Aileden alınan kültürel sermaye (nesnelleşmiş ve bedenlenmiş kültürel sermayenin birikimi) ile öğrencilerin küçük yaşlardan itibaren sanatsal birikimleri olduğu ve yeteneklerini geliştirmelerini sağladıkları görülmüştür. Ayrıca yetenek sınavlarında uzun ve meşaketsiz bir hazırlanmanın olmayışını içselleştirilmiş sanatsal donanıma bağlayabiliriz.

“Müziğe çok ilgiliydim. Küçükliğümden beri müzikle iç içe olmuş ve kendini sanat ile ifade eden bir ailede büyümüş olmanın beni çok etkilediğini söyleyebilirim. Annem çok güzel halk türküsü, sanat müziği ve klasik yani batı müziği söyler. Babam ve abim çok güzel halk türküsü söyler ve bağlama çalarlar. Sülalede büyük halalarım bizim yörede (z şehri) ün yapmışlar. Düğün derneklerde halk türküleri söylemeleri için davet edilirlenmiş. Abim ve iki ablam sanat lisesi mezunu. Ailem küçükliğümden beri beni güzel türkü söylemeye teşvik etmiştir. Lisede müzik alanında okumak istediğimi söylediğimde ailemden teşvik gördüm, ailem beni sonuna kadar destekledi.” (Sanat 19, kız öğrenci, orta sınıf).

Ek olarak sanata ilgili yüksek kültürel sermaye sahibi yükseköğrenim mezunu ailelerin çoğunun (4/5) çocuklarının sanatsal yeteneğin fark edilmesi noktasında daha duyarlı oldukları, sanatsal yeteneklerini geliştirici yönde davrandıkları, sanat eğitimi almaları konusunda da oldukça teşvik edici tutumları olduğu görülmüştür.

“İlkokul 4. sınıfta evimizdeki gitarı çalmaya başladım. Ailem sanatsal alanın evrensel olduğunu düşünmüştür hep. Küçükliğümden beri bana sürekli dünyanın her yerinde sanatını icra edebilirsin diyorlardı. Sanatsal yeteneğimin gelişmesi için ne istediysem yaptılar. Bu okulun olduğunu da bana ilk annem söylemişti. Şanslı olduğumu söylemişlerdi yani evimize yakın güzel sanatlar okulu var diye.” (Sanat 4, erkek öğrenci, orta sınıf).

Ailesinde üniversite mezunu olmayan sanatçı adaylarına bakıldığında, ailenin sanatsal yönelim üzerinde belirleyici bir rolünün olmadığı anlaşılmıştır. Bu durumu işçi ailelerinin kültürel sermayelerinin eksikliği ile açıklamak mümkündür. Bununla birlikte aile üyeleri arasında sanatçı bireylerin olduğu belirtilen aile tipinde öğrencilerin sanatsal yöneliminde ailenin önemli bir etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bu gruptan görüşme yapılan öğrenciler arasında ailesinde sanatçı bireylerin olduğu sadece bir öğrenci bulunmaktadır. Bu aileden gelen öğrenci için aile habitusunun ayırım kazancı sağlayan bir etkisi olduğu görülmüştür. Bu öğrenci için bedenlenmiş ve nesnelleşmiş kültürel sermayenin ilk birikimi çocukluk döneminde başlamış ve aile bölüm ve okul tercihlerinde yönlendirme yapmıştır.

“Müziğe ilgi duymam ailemden başladı. Ben bebekken başlamış. Babam yanımda klarnet ve keman çaldığında ağlamayı kesermişim. Zaten sülaledeki herkes müzisyen. Babam, abim, amcam, dayılarım, dedelerim... Darbuka, klarnet, keman, zurna, ud en çok çalınan müzik aletleri. Babam çocukken sabahlara kadar klarnet çalıyormuş. Müziğin hep güzel yönlerini anlatıyordu. Bende haftasonları babamın bana öğrettikleri ile sabahlara kadar klarnet çalıyordum. Müzisyen olmak hep aklımda vardı fakat yedinci sınıfa kadar hayalimde polis olmak da vardı. Fakat babam müziğe yönelmem için aklımı çeldi. Mesela bu okula gelmeden önce İstanbul’da uluslararası klarnet festivali’ne katılmam için ailem ön ayak oldu. Yarışmada birinci oldum. Bir çok büyük sanatçı ile tanışma fırsatı elde ettim ve sonra İstanbul’da ünlü bir klarnet hocasından ders almaya başladım. Ailem bu süreçlerde bana hep yardım etti. Bu olayların hepsi benim müziğe yönelmemde etkili olmuştur.” (Sanat 14, erkek öğrenci, işçi sınıfı).

Yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı gibi sanatçı aile üyelerinin olması sanatçı adaylarının küçük yaşlardan itibaren aile içinde kültürel sosyalizasyonu yoğun şekilde deneyimlemelerini sağlamıştır. Ailenin kültürel pratiklerinin öğrenciler tarafından gelecek pratikleri olarak yeniden üretildiği görülmüştür. Bu aynı zamanda sanat dünyasına bir aşinalığı getirmiş ve olasılığı yüksek, arzu edilebilir bir alan olarak görülmesi açısından da teşvik etmiştir. Öğrencilerin hepsi aileleri sayesinde erken yaşlardan itibaren sanatsal eğitim almış ve bu alandaki faaliyetlerini düzenli olarak sürdürmüşlerdir. Bu süreçte hem edindikleri deneyimleri hem de aile içi sosyalizasyon aracılığı ile sanat alanına yönelik aşinalıkları onların bu alanın imkânına dair düşüncelerini şekillendirmiştir. Bir bütün olarak baktığımızda, tüm bu gelişmeler sanatçı adaylarının sanat alanını kendilerine yakın görmelerini, riski yönetebileceklerini hissetmelerini ve bu alanı tercih etmelerini sağlamıştır.

Dokuz işçi ailesinin çocuklarına sanat lisesinde eğitim almaya yönelik özel bir yönlendirme yapmadıkları ve öneri getirmedikleri görülmüştür. Ayrıca bu ailelerin, çocuklarının sanata olan ilgilerini farketmedikleri ve yeteneklerinin geliştirilmesi noktasında kaynak aktarmadıkları anlaşılmıştır.

“Aslında sanat alanını çok bilmiyorlar. Yabancı oldukları bir alan diyebiliriz. Sanat lisesinde müzik alanında okumak istediğimde hiç karşı çıkmadılar. Sen bilirsin dediler. Farklı bir yönlendirmeleri de olmadı.” (Sanat 10, erkek öğrenci, işçi sınıfı).

Bazı ailelerinde (4) toplumsal sermayelerini kullandıkları görülmüştür. Bu aileler toplumsal sermayeleri aracılığıyla çocuklarının sanatsal yeteneğinin küçük yaşlarda desteklenmesi ve geliştirilmesini sağlamıştır. Bu da öğrencilerin sanatsal alana olan ilgilerinin şekillenmesinde, sonrasında da okul ve bölüm tercihlerinde etkili olmuştur.

“Aslında yedi yaşından beri karalarım. Hep ressam olmak istediğimi söyledim. İlkokul dördüncü sınıfa geldiğimde çizimlerle bayağı bir farkındalık yaratmaya başladım. Babam hiç sıcak bakmıyordu ama annem ressam olan kuzenimle irtibata geçti. Onun hocasından dört yıl boyunca karşılıksız özel ders aldım. Maddi durumumuz zaten iyi değildi. Ondan sonra hocamız kuzenimden de maddi bir şey almamıştı. Beklentisi sadece sanat lisesini kazanmamdı.” (Sanat 5, erkek öğrenci, işçi sınıfı).

İki görüşmeci de bağlantıları sayesinde okuldaki eğitim ve öğretmenler hakkında bilgi aldıklarını, okul sınavlarına hazırlanırken nelere dikkat etmeleri gerektiği konusunda danıştıklarını belirtmişlerdir.

“Resim uzmanlık alanında bir akrabamda bu okulun resim bölümünden mezun oldu. Ona danıştım. Bana nasıl hazırlanmam gerektiğini söylüyordu. Bende model çalışıyordum. Portre ve eskiz yapıyordum. Bu şekilde hazırlandım.” (Sanat 8, kız öğrenci, işçi sınıfı).

Öğretmenlerin etkisi. Yapılan görüşmeler öğrencilerin sanatsal yeteneklere yönelik farkındalık düzeyleri ile yeteneklerine olan güven ve inançlarının oluşmasında öğretmenlerin önemli ve belirleyici etkileri olduğunu ortaya çıkartmıştır. Öğretmenlerin, öğrencilerin tamamına yakını üzerinde sanat lisesinde eğitim alma kararlarında yönlendirici bir etkisi olmuştur.

“İlkokuldan ortaokula kadar olan resim öğretmenim sürekli olarak sen güzel sanatlara layıksın derdi. Beni bütün resim yarışmalarına yönlendirdi. Dört-beş defa ulusal ve uluslararası resim yarışmalarında birincilik aldım. Sanat lisesinde okuma yönünde teşvik eden hocamdır. Onun bana ve yeteneğime olan inancı beni de sanat lisesini seçme yönünde motive etmiştir.” (Sanat 11, erkek öğrenci, işçi sınıfı).

Ek olarak öğretmenlerin öğrencilerin yeteneklerini çok erken evrelerde (ilkokul sıralarında iken) farketmesi, öğrencilerin sanatsal yeteneklerini geliştirmelerinde kilit rol oynadığı ve sonrasında da sanata yönelmelerinde önemli etkisi olduğu bulunmuştur.

“İlkokuldaki müzik öğretmenim güzel sanatlar okuyacağımı söylüyordu. Çok yeteneklisin, lisede müziğe yönelebilirsin gibisinden konuşuyordu. Okul toplantılarında aileme benim yeteneğimi göz ardı etmemeleri gerektiğini belirtiyordu. Sonra özel ders almam gerektiğini aileme iletti. Ben de keman çalmak istedim. İki yıl kadar keman için özel ders aldım. Son altı ayda da ilkokul müzik öğretmenim bana sınavlara yönelik karşılıksız ders verdi.” (Sanat 19, kız öğrenci, orta sınıf).

Daha da önemlisi öğretmenlerin sanatsal yeteneklere olan inancı, bu yetenekleri destekleyici ve geliştirici davranışları, sanatçı adaylarının bölüm ve okul tercihlerinin şekillenmesinde katkısı olduğu görülmüştür.

“İlkokul ve ortaokuldaki öğretmenlerim resimlerimi çok beğenirlerdi. Sen hep resim yap, çok fazla yatkınlığın var derlerdi. Ortaokul son sınıfta teknoloji-tasarım öğretmenim benim gibi keşfettiği altı-yedi öğrenci ile altı ay boyunca bıkmadan, usanmadan haftada altı saat özel olarak ilgiledi. Hiçbir karşılık almadan bizi sanat lisesi sınavlarına hazırladı. Onun bu desteği beni sanat lisesinde okumaya yönlendirdi. Benim içimde belki de vardı ama ben güzel sanatların olduğu bilincinde değildim. Elimden tutan olmadığı sürece buraya gelemezdim. Çünkü bilmiyordum, bilinçli değildim, farkındalığım yoktu.” (Sanat 7, kız öğrenci, işçi sınıfı).

İki öğrenci de sanat lisesi yetenek sınavlarına hazırlanma aşamasında öğretmenlerinin toplumsal sermayelerinin katkısından bahsetmişlerdir.

“Benim buraya gelmemde müzik öğretmenimin çok emeği var. Öğretmenim, ben senin güzel sanatlar lisesine gitmeni çok istiyorum diyordu. Beni sınavlara hazırlık için bir arkadaşına yönlendirdi. Arkadaşı geçen yıl güzel sanatlar lisesine hazırlık yapan öğrencileri çalıştırmış. Beni de yetenek sınavlarına yönelik karşılık almadan dört-beş ay çalıştırdı.” (Sanat 17, kız öğrenci, işçi sınıfı).

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma sanat lisesinde öğrenim görmekte olan sanatçı adaylarının sanat yönelimlerine etki eden faktörleri ve bu faktörlerden ailenin, öğretmenlerin ve onların toplumsal sermayelerinin etkisini analiz etmiştir. Çalışmada anket tekniğini kullanarak elde ettiğimiz nicel veriler bize ailelerin ve öğretmenlerin öğrencilerin sanat tercihleri üzerinde etkili olduğunu göstermiştir. Fakat nicel bilgi bu etkinin nasıl olduğuna yönelik derinlemesine bir anlayış sağlamamıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşmelerden elde ettiğimiz bilgiler öğretmenlerin etkisine, farklı derece ve yapıları ile ailelerin sahip olduğu kültürel, ekonomik ve toplumsal sermayelerini nasıl seferber ettiğine ve bu sürecin işleyişine yönelik derinlemesine bir anlayış sağlamıştır.

Örneklem üzerindeki anket sonuçlarına bakıldığında sanat branşlarını kişisel olarak ilgi duymalarından dolayı seçme sebebini bir tarafa koyarsak, sırası ile sanat branşını kazanmak için “ilgili yeteneklere sahip olduğunun düşünülmesi”, “iyi bir sanatçı adayı olmaya yönelik inanç”, “lise öncesi okullardaki öğretmenlerin tavsiyesi” ve “ailenin yönlendirmesi” ana sebepler olmuştur. Diğer taraftan okulun lokasyonu, eğitimin kaliteli olması ve kabul edilme şartları öğrencilerin okul tercihlerindeki diğer sebepler olmuştur.

Nitel veriler ailenin ve öğretmenlerin sanat alanında var olmayı seçen öznelerle nasıl etkisi olduğunu göstermiştir. Batı literatüründe farklı disiplinlerde yapılmış birçok çalışma aile içi sosyalizasyon sayesinde ailenin kültürel pratiklerinin çocukların kültürel pratikleri üzerindeki dolaylı ya da dolaysız ilişkisini göstermektedir (Bourdieu ve Passeron, 2015; DiMaggio, 1982; DiMaggio ve Mukhtar, 2004; DiMaggio ve Useem, 1978). Bu çalışmada ise her türlü faydalı kültürel sermayenin ilk birikim (Bourdieu, 1986, 49) ve farklı türleri ile sermayenin kuşaklar arası aktarım yeri olarak aile (Bourdieu, 2006, s. 131) sanatsal yönelimde önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmıştır.

Öğrencilerin sanat alanına yönelik aşinalıkları, davranış ve tutumlarının şekillenmesi çocukluk dönemlerinde başlamıştır. Ailenin bedenlenmiş ve nesnelleşmiş kültürel sermayeye (sanatla ilişkili aile, sanatçı aile üyeleri, sanat bilgisi, anlayışı ve sanat dünyasından bağlantıları, sanatsal organizasyon ve dernek üyelikleri) sahip olması öğrencilerin sanat yönelimlerine etki eden önemli bir faktör olmuştur. Bu adayların küçük yaşlardan itibaren sanat ile iç içe oldukları bir çevrede büyüdükleri, yeteneklerini keşfettikleri, sanatsal bağlantıları olduğu, sınav hazırlık süreçlerinin oldukça rahat geçtiği, çevrelerinin onları sanatsal yeteneklerini geliştirici yönde teşvik ettikleri görülmüştür. Ayrıca bedenlenmiş kültürel sermayeye sahip olmaları bu öğrenciler için ayırıcı kazançlar sağlamıştır (Bourdieu, 1986, s. 49).

Aile üyelerinin sanatsal özellikleri, ilgileri ve uğraşları sonraki kuşaklarca yeniden üretilmiş ve bu aynı zamanda onların okul ve bölüm tercihlerini de kapsamıştır. Aile içi sosyalizasyon süreci sayesinde edindikleri kültürel sermaye, sanatı seçen öğrencilerin sadece kültürel ilgilerini, zihinsel eğilimlerini ve tercihlerini etkilememiştir aynı zamanda habituslarını da şekillendirmiştir. Sanat alanında "oyunun kurallarını" önceden bilmelerini ve ne yapmaları gerektiğine yönelik bir anlayış da sağlamıştır. Bu da öğrencilerin sanat alanında başarılı olacaklarına yönelik düşünce ve inançlarını yönlendirmiştir. Bundan dolayı adaylar için sanat kendilerini ifade ettikleri, çalışmalar ortaya koydukları, aynı zamanda geçinmek için gerekli geliri elde etmeyi planladıkları bir alan olarak tanımlanmıştır. Hem kültürel sermayeleri hem de ekonomik sermayeleri düşük olan ailelerin, öğrencileri tecihlerinde serbest bıraktıkları, sanatsal yeteneğin geliştirilmesi ve desteklenmesi noktasında kaynak aktarmadıkları görülmüştür. Fakat bu öğrenci grubu içinden bazı öğrencilerin ailelerinin kısıtlı kaynaklarını toplumsal sermayelerini kullanarak karşıladıkları görülmüştür. Bu da öğrenciler için teşvik edici motivasyon sağlamış ve sanat oryantasyonlarını şekillendirmiştir.

Kurumsal habitusun ortaya koyduğu önemli hususlardan biri öğrencilerin kariyer planlamasında okullardaki rehberliğin kalitesine yaptığı vurgudur (Reay vd., 2001). Kurumsal habitus ile ilgili çalışmalar (McDonough, 1997; Oliver ve Kettley, 2010; Tarabini vd., 2017) ile uyumlu olarak bu çalışma öğretmenlerin sanatsal yeteneklere yönelik yüksek farkındalıkları ve yüksek güven duygularının öğrencilerin tamamına yakını için sanat seçimlerinde belirleyici olduğunu göstermiştir. Ekonomik sermayesi ve kültürel sermayesi yüksek öğrenciler için öğretmenleri destekleyici bir mekanizma işlevi görürken, ekonomik ve kültürel sermayesi düşük ailelerden gelen öğrenciler için öğretmenler sanatsal yeteneklerin erken dönemde farkedilmesi, geliştirilmesi (karşılıksız özel ders vermeleri gibi) ve sanatsal alana yönlendirilmesinde kilit konumda yer almıştır. Ayrıca öğretmenlerin yetersiz kaldıkları noktada sanatsal yeteneğin geliştirilmesi ve sınavlara hazırlık için toplumsal sermayelerini kullandıkları görülmüştür.

Bu çalışmanın amacı öğrencilerin sanat oryantasyonlarına etki eden faktörlerin incelenmesi ve bu faktörlerden ailenin, öğretmenin ve toplumsal sermayenin etkisine yönelik olmakla birlikte, asıl vurgusu farklı derecelerde de olsa sanatın ailelerin (anne, baba, abi, abla, hala, dayı, teyze, dede, kuzen...), okul öğretmenlerinin (okul öğretmenleri, sanat öğretmenleri, okul müdürleri, rehberlik hocaları) ve onların sanatçı adaylarını destekleyen sanat sever çevrelerinin de dahil olduğu kolektif ve dinamik bir süreç olmasıdır (Becker, 2013; Bourdieu, 1999). Çalışmada hem ailelerin hem öğretmenlerin ve onların sanatsever çevrelerinin sanatçı adaylarına özel olarak vakit ayırdıkları görülmektedir. Onların sanatçı adaylarına olan inanç ve teşviklerinin sanatsal alana giriş yolunda önemli etkilerinin olduğunu söyleyebiliriz. Tabiki sanatçı adaylarının sanat yönelimlerine etki eden birden fazla etki bulunmakla birlikte, bu faktörlerin etkisi her bireyde eşit düzeyde, garantili ve kesintisiz olmamaktadır.

Bu çalışmanın sınırlılığı öncelikle sonuçlarının sadece bir sanat okulunu kapsamış olmasından dolayı sanat liselerinde öğrenim görmekte olan bütün öğrencilere genellenemez olmasıdır. Diğer bir sınırlılık da lise düzeyindeki öğrencilerden güzel sanatların sadece resim ve müzik alanında uzmanlaşmaya giden yaratıcı bireyleri kapsamasıdır. İleride hem lise hem de niversite seviyesinde sanat alanının farklı dallarını seçmiş yaratıcı bireyler üzerinde yapılacak çalışmaların öğrencilerin bölüm ve okul seçimlerinde etkili olan faktörleri ortaya koyması bakımından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu alışmalar aynı zamanda sanat alanının tanımlanmış ve tanımlanmamış aktörlerin emeğinin görünür kılınmasını da sağlayacaktır.

Teşekkür

Anket katılan ve sorulara içtenlikle cevap veren tüm ğrencilere, Güzel Sanatlar Lisesi idarecilerine ve hocalarına, ses kayıtlarının yazılı ortama aktarılmasına destek veren bölümümüz öğrencilerine ve nerileri ile çalışmamıza katkı sağlayan hakemlere teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Archer, L., DeWitt, J., Osborne, J., Dillon, J., Willis, B. ve Wong, B. (2012). Science aspirations, capital, and family habitus: How families shape children's engagement and identification with science. *American Educational Research Journal*, 49(5), 881-908.
- Aslan, H. (2015). Türkiye'de sanat eğitiminin kurumsal itibari bağlamında, 2014 yılı güzel sanatlar liseleri başvuru oranlarına eleştirel bir bakış. *Çukurova Üniversitesi 1. Sanat Araştırmaları Sempozyum bildiri kitabı* içinde (s. 227-235). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Aslan, Y. (2016). *Determinants of the choice of high school track in Turkey* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sabancı Üniversitesi, İstanbul.
- Bain, A. (2005). Constructing an artistic identity. *Work, Employment and Society*, 19, 25-46.
- Becker, H. S. (2013). *Sanat dünyaları* (E. Evren, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (1986) The forms of capital. J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* içinde (s. 241-258). New York: Greenwood. <https://faculty.georgetown.edu/irvinem/theory/Bourdieu-Forms-of-Capital.pdf> adresinden erişildi.
- Bourdieu, P. (1999). *Sanatın kuralları* (N. K. Sevil, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2006). *Pratik Nedenler* (H. U. Tanrıöver, Çev.). İstanbul: Hil Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayırım, beğeni yargısının toplumsal eleştirisi* (D. F. Şannan ve A. G. Berkkurt, Çev.). Ankara: Heretik yayınları.
- Bourdieu, P. (2016). *Sosyoloji meseleleri* (F. Öztürk, B. Uçar, M. Gültekin ve A. Sümer, Çev.). Ankara: Heretik yayınları.
- Bourdieu, P. ve Passeron, J-C. (2015). *Varisler* (L. Ünsaldı ve A. Sümer, Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (2016). *Düşünümsel bir antropoloji için cevaplar* (N. Ökten, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Brook, S. (2013). Social inertia and the field of creative labour. *Journal of Sociology*, 49(2-3), 309-324. doi:10.1177/1440783313481531
- Caniklioğlu, N. ve Özkaraca, E. (2014). Sanatçıların sosyal güvenliği. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 72(2), 637-664.
- Creswell, J. W. ve Plano Clark, V. L. (2015). *Karma yöntem araştırmaları* (Y. Dede ve S. B. Demir, Çev. ve Ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çelebilik, G. ve Nas, E. (2011). The effect of the art education in the protection of Turkish traditional cultural inheritance. *International Journal of Arts and Sciences*, 4(3), 179-18.
- Çırınka, M. (2011). Sanatçı borçlanması primleri. *Ankara Barosu Dergisi*, 1, 255-256.
- Daniel, R. ve Johnstone, R. (2017). Becoming an artist: Exploring the motivations of undergraduate students at a regional Australian University. *Studies in Higher Education*, 42(6), 1015-1032.
- DiMaggio, P. (1982). Cultural capital and school success. *American Sociological Review*, 47, 189-201.
- DiMaggio, P. ve Mukhtar, T. (2004). Arts participation as cultural capital in the United States, 1982-2002: Signs of decline? *Poetics*, 32(2), 169-194.
- DiMaggio, P. ve Useem, M. (1978). Social class and arts consumption. *Theory and Society*, 5(2), 141-161.
- Elias, D. M. ve Berg-Cross, L. (2009). An exploration of motivations of fine art students in relation to mental and physical well-being. *Journal of College Student Psychotherapy*, 23(4), 228-238.
- Erdoğan, G. (2009). Sosyal devlette sanat ve sanatçının korunması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi*, 2(2), 69-86.
- Flisbäck, M. (2014). Making play or playing the game? On the question of a "cleft habitus" at the doorway to the art field. *Qualitative Sociology Review*, 10(4), 52-67.

- Gerber, A. ve Childress, C. (2017). The economic world obverse: Freedom through markets after arts education. *American Behavioral Scientist*, 61(12), 1532-1554.
- Gürelli, K. (2016). Reflections from a matt surface. *Performance Research*, 21(6), 63-70. doi:10.1080/13528165.2016.1239909
- Hesmondhalgh, D. ve Baker, S. (2010). A very complicated version of freedom: Conditions and experiences of creative labour in three cultural industries. *Poetics*, 38(1), 4-20.
- IMF. (2016). *Turkey: 2018 article IV consultation-press release; staff report; and statement by the executive director for Turkey* (IMF country report no. 16/104). Washington, D.C.: IMF.
- Jourdain, A. ve Naulin, S. (2016). *Pierre Bourdieu'nün kuramı ve sosyolojik kullanımları* (Ö. Elitez, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kleppe, B. (2017). Theatres as risk societies: Performing artists balancing between artistic and economic risk. *Poetics*, 64, 53-62.
- Lena, J. C. ve Lindemann, D. J. (2014). Who is an artist? New data for an old question. *Poetics*, 43, 70-85.
- Lindemann, D. J. (2013). What happens to artistic aspirants who do not "succeed"? A research note from the strategic national arts alumni project. *Work and Occupations*, 40(4), 465-480.
- Lingo, E. L. ve Tepper, S. J. (2013). Looking back, looking forward: Arts-based careers and creative work. *Work and Occupations*, 40(4), 337-363.
- Liu, D. ve Morgan, W. J. (2016). Students' decision-making about postgraduate education at G University in China: the main factors and the role of family and of teachers. *The Asia-Pacific Education Researcher*, 25(2), 325-335.
- Luftig, R. L., Donovan, M. J., Farnbaugh, C. L., Kennedy, E. E., Filicko, T. ve Wyszomirski, M. J. (2003). So what are you doing after college? An investigation of individuals studying the arts at the post-secondary level, their job aspirations and levels of realism. *Studies in Art Education*, 45(1), 5-19.
- McDonough, P. M. (1997). *Choosing colleges: How social class and schools structure opportunity*. Albany: State University of New York Press.
- MEB. (2016). 2016 MEB genelge/83203306-10.06.01-E.5472981. http://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_05/20105617_cilt1.pdf adresinden erişildi.
- MEB. (2018a). 2018 MEB: 2017-2018 öğretim yılında güzel sanatlar liselerinin 9. sınıflarına yeni alınacak öğrenci kontenjanları. http://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_06/21163352_2017-2018guzelsanatlar.pdf adresinden erişildi.
- MEB. (2018b). 2018 MEB haberler. <https://ogm.meb.gov.tr/www/guzel-sanatlar-liseleri-ile-spor-liselerinin-9-ve-10siniflarinin-bos-kontenjanlarina-eylul-ve-ekim-aylarinin-son-haftasinda-yapilacak-yetenek-sinavlar-ile-ogrenci-nakil-ve-gecisleri-yapilacaktır/icerik/748> adresinden erişildi.
- Menger, P. M. (1999). Artistic labor markets and careers. *Annual review of sociology*, 25(1), 541-574
- Menger, P. M. (2006). Artistic labor markets: Contingent work, excess supply, and occupational risk management. V. A. Ginsburgh ve D. Throsby (Ed.), *Handbook of the economics of art and vulture* içinde (s. 765-811). Amsterdam: Elsevier.
- Muñiz Jr, A. M., Norris, T. ve Alan Fine, G. (2014). Marketing artistic careers: Pablo Picasso as brand manager. *European Journal of Marketing*, 48(1/2), 68-88.
- Oakley, K. (2009). From Bohemia to britart-art students over 50 years. *Cultural Trends*, 18(4), 281-294.
- OECD. (2016). *Economic surveys: Turkey 2016*. Paris: OECD. <https://www.oecd.org> adresinden erişildi.
- Oktay, S. (2017, Şubat 22). Türkiye'de sanat piyasasında durgunluk. *Deutsche Welle*. <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyede-sanat-piyasas%C4%B1nda-durgunluk/a-37653891> adresinden erişildi.
- Oliver, C. ve Kettley, N. (2010). Gatekeepers or facilitators: The influence of teacher habitus on students' applications to elite universities. *British Journal of Sociology of Education*, 31(6), 737-753.

- Peksan, S. ve Tosun, F. (2014). Sanatçıların sosyal haklara ulaşımındaki güçlükler. *Çalışma ve Toplum*, 42(3), 207-230.
- Phillippo, K. L. ve Griffin, B. (2016). The social geography of choice: Neighborhoods' role in students' navigation of school choice policy in Chicago. *The Urban Review*, 48(5), 668-695.
- Punch, K. F. (2005). *Sosyal araştırmalara giriş* (D. Bayrak, H. B. Arslan ve Z. Akyüz, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Reay, D. (1998). 'Always knowing' and 'never being sure': Familial and institutional habituses and higher education choice. *Journal of Education Policy*, 13(4), 519-529.
- Reay, D. ve Lucey, H. (2000). Children, school choice and social differences. *Educational Studies*, 26(1), 83-100.
- Reay, D., David, M. ve Ball, S. (2001). Making a difference?: Institutional habituses and higher education choice. *Sociological Research Online*, 5(4), 1-12.
- Rodner, V. L. ve Kerrigan, F. (2014). The art of branding- lessons from visual artists. *Arts Marketing: An International Journal*, 4(1/2), 101-118.
- Scarborough, R. C. (2017). Making it in a cover music scene: Negotiating artistic identities in a kmart-level market. *Sociological Inquiry*, 87(1), 153-178. doi:10.1111/soin.12153
- Silva, H. V. (1999). *On the situation and role of artists in the European Union* (European Parliament Report No. A4-0103/99). European Union. <http://www.europarl.europa.eu> adresinden erişildi.
- Smyth, E. ve Banks, J. (2012). There was never really any question of anything else: Young people's agency, institutional habitus and the transition to higher education. *British Journal of Sociology of Education*, 33(2), 263-281.
- Swartz, D. (2015). *Kültür ve iktidar, Pierre Bourdieu'nün sosyolojisi*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Tarabini, A., Curran, M. ve Fontdevila, C. (2017). Institutional habitus in context: Implementation, development and impacts in two compulsory secondary schools in Barcelona. *British Journal of Sociology of Education*, 38(8), 1177-1189.
- Tepper, S. J. ve Lindemann, D. J. (2014). Perspectives: For the money? For the love? Reconsidering the "worth" of a college major. *Change: The Magazine of Higher Learning*, 46(2), 20-23.
- Verbi Software. (2016). MAXQDA (Sürüm 12 Plus) [Bilgisayar programı]. Berlin: VERBI.
- Wacquant, L. (2016). Pierre Bourdieu: Hayatı, eserleri ve entellektüel gelişimi. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Der.), *Ocak ve zanaat* içinde (s. 53-77). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112), 7-17.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yige, M. M. (2017). Visual arts education provisions for primary schools in Turkey. *Arts Education Policy Review*, 120(1), 1-8.
- Zolberg, V. L. (1990). *Constructing a sociology of the arts*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ek 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Bilgileri

	N		(%)	
Toplam	160			
Yaş	15-18			
Cinsiyet				
Erkek	51		32%	
Kız	109		68%	
Bölüm				
Resim	96		60%	
Müzik	64		40%	
Doğduğu bölge				
Ege bölgesi	1		1%	
Marmara bölgesi	14		9%	
Karadeniz bölgesi	135		84%	
İç Anadolu bölgesi	6		4%	
Doğu Anadolu bölgesi	2		1%	
Yurtdışı	2		1%	
Total	160		100,0	
Ebeveyn meslek				
	Baba		Anne	
	N	(%)	N	(%)
Yöneticiler (Baş yöneticiler, üst düzey yetkililer, yasa koyucular ve diğerleri)	11	7	1	1%
Profesyoneller (mühendis, öğretmen, mimar, doktor, avukat, yazar, yaratıcı sanatçı ve diğerleri)	29	18	15	9%
Teknisyenler ve yardımcı profesyoneller	24	15	-	-
Servis ve satış hizmetlerinde çalışanlar	42	26	18	11%
Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünlerinde çalışanlar	5	3	1	1%
Sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar	27	17	2	1%
Tesis ve makine operatörleri ve montajcıları	13	8	-	-
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	9	6	3	2%
Ev kadını			119	75%
Toplam	160	100	159	100%
Ebeveyn eğitim				
	Baba		Anne	
	N	(%)	N	(%)
İlkokul ve altı	47	30	76	47
Ortaokul	38	23	37	23
Lise	50	31	32	20
Üniversite ve üstü	25	15	14	9
Toplam	160	100	159	100,0

Ek 2. Katılımcıların Demografik Bilgileri

	N	(%)		(%)
Toplam	20			
Yaş	15-18			
Cinsiyet				
Erkek	9	45%		
Kız	11	55%		
Sanat Branşı				
Resim	10	50%		
Müzik	10	50%		
Doğduğu Bölge				
Marmara Bölgesi	5	25%		
Karadeniz Bölgesi	13	65%		
İç Anadolu Bölgesi	2	10%		
Ebeveynlerin Eğitim Durumu				
	Baba	(%)	Anne	(%)
	N		N	
Lise ve altı	15	75%	18	90%
Üniversite ve üstü	5	25%	2	10%
Toplam	20		20	